

TROIȚELE – ALTARE LA RĂSCRUCI DE DRUMURI

Ala MOVILEANU¹, Constantin PĂTRAȘCU²

ala_mov@yahoo.com

ABSTRACT: The study „Shrines – altars at the crossroads” proposes highlights on cultural heritage built with magical features at the open-air museums in Romania. As with other sacred monuments, the location of the shrines in community is not by chance, they are located at the crossroads, in the center or edge of the village, near wells or springs of water for protection by evil spirits, spring crosses, fountains painted by artisans in vivid colors, with astral motifs and images of saints.

Shrines appearing on roadside are places for prayer, commemoration and rest. Whether altar type (Șuici, Rășinari, Tilișca) iconostasis (Feteni – Valcea) or intertwining of three crosses (Dragomirești), these shrines illustrate an existential vision specific by high artistry. Most often the cross is housed in semi-open or closed building or it is only a shingle roof that protects weathers, but also defines a sacred space. Stone or oak or fir, crosses and crucifixes are the work of cross craftsmen who in addition to woodworking and stone science used for their ornamentation, must prove a high moral. These monuments are the carriers of a charge which enshrines spiritual place in history.

KEYWORDS: altar, cross, monument, shrine, religion.

Ca și în cazul altor monumente sacre, locul de amplasare al troițelor *comunitare* nu este întâmplător, acestea fiind așezate la răscruci de drumuri în centrul sau marginea satului, lângă fântâni sau izvoare pentru protejarea apei de spirite malefice, *cruci de izvor, de fântână sau de vad*, pictate de meșteri în culori vii, cu motive astrale și chipuri de sfinți.

Troițele care apar la margine de drum sunt locuri de rugăciune, de pomenire și de odihnă. Fie ca sunt de tip altar (Șuici, Rășinari, Tilișca), iconostas (Fețeni – Vâlcea) sau îngemănare de trei cruci (Dragomirești), aceste troițe ilustrează o viziune existențială specifică, printr-o înaltă

¹ Dr., muzeograf, Muzeul Național al Satului „Dimitrie Gusti” București.

² Șef secție – Expoziția Permanentă în Aer Liber. Repertoriere, Arhitectură Vernaculară, Muzeul Național al Satului „Dimitrie Gusti” București

măiestrie artistică. De cele mai multe ori crucea este adăpostită fie într-o construcție semideschisă, închisă, de tip pavilion, fie numai de un acoperiș de șită care le apără de acțiunea intemperiilor, dar și delimitează un spațiu sacru.

În piatră sau în lemn de stejar sau brad, crucile și troițele sunt opera meșterilor cruceri care, pe lângă știința prelucrării lemnului și a pietrei, a ornamentării lor, trebuiau să facă dovada unei înalte ținute morale. Aceste monumente devin purtătoarele unei încărcături spirituale care consacră *locul* în cadrul unei istorii milenare. Astfel de *locuri* există astăzi în Muzeele în Aer Liber din România.

Foto: Troița din Rășinari din Muzeul Național al Satului „Dimitrie Gusti”

Pe întreg teritoriul țării meșterii populari au ridicat în decursul timpului numeroase monumente care răspundeau nevoilor spirituale ale oamenilor. Un loc deosebit în rândul lor îl ocupă crucile, icoanele, troițele și altarele care erau așezate la margine sau la răscruce de drum, la hotare, la fântâni, lângă izvoare, în cimitire sau în locul unde și-au pierdut viața unii

oameni. Din punct de vedere funcțional, ele se pot împărți în: însemne de mormânt, de hotar, de jurământ, apotropaice.

În general, tradiția troițelor se păstrează mai bine în zona submontană – aici credința și tradiția au fost mai puternice și mai ferite de influențele venite din exterior. Ceea ce numim „troiță”, termen generic pe tot cuprinsul spațiului românesc, poartă zonal alte denumiri, precum „cruci la răscruci” în Moldova de Nord, „răstigniri” în Maramureș, „icoane” în județul Vâlcea, „rugi” în Ținutul Pădurenilor, „lemne” în documente mai vechi, „cruci” în Transilvania și Oltenia.

Zonele de extindere. Cercetătorul Ionel Oprișan propune în albumul său *Troițe românești* o clasificare a troițelor: monumente sacre de structură precreștină (stâlpi ai cerului, coloane ale cerului), monumente de structură creștină (troițe cruciforme, troițe iconoforme, troițe de incintă). Tot aici aflăm despre troițele ediculare sau discofore, despre troițele-cruci în cerc („roata valahă,,), ori despre troițele funerare (arboricole), surprinse în mai multe ipostaze, grupate pe zone sau arii folclorice, în funcție de frecvența lor.

Mai aflăm că troițe din secolul al XIX-lea și chiar mai vechi se pot găsi în județele Dâmbovița, Buzău, Olt, Vâlcea, Gorj și Mehedinți. În afară de aceste zone se mai remarcă și alte spații tradiționale, precum: Moldova de sub munte până în Bucovina, Transilvania și Crișana, Maramureș și Banat. Structurile cele mai vechi (de origine precreștină sau creștinate) se păstrează în județul Buzău.

Referitor la zonele de dincolo de Prut și la alte regiuni răsăritene ale țării, Ionel Oprișan spune că acestea au fost „invadate”, încă de timpuriu, de „Răstignirile cu Iisus pictat pe șabloane metalice, numite în Basarabia „figura”, de prost gust, împiedicând orice altă formă de manifestare”³.

În toată țara, însă, se manifestă un puternic curent de renovare a troițelor existente și de introducere a crucilor singulare, din lemn sau piatră, amplasate la marginea drumurilor, în sate și pe câmp. Chiar și în orașe se construiesc troițe. Pot fi lesne găsite lângă blocuri sau intersecții de străzi.

Sfințirea unei troițe este un moment important în viața comunității. De obicei, sfințirile se oficiază la ora prânzului, sâmbăta, duminica sau într-o zi de sărbătoare, de preotul satului sau de un sobor de preoți. În momentul sfințirii are loc stabilirea hramului troiței, ales de ctitor, care se sărbătorește anual.

³ Ion Oprișan, *Troițe românești, O tipologie*, București, Ed. Vestala, 2003, p. XIII.

Preotul, când sfințește troița, se roagă astfel: „Trimitte acum harul Preasfântului Tău Duh peste acest semn al crucii și-l binecuvântează, îl sfințește și-i dă lui ca să fie semn înfricoșător și tare asupra tuturor vrăjmașilor văzuți și nevăzuți... și tuturor celor ce se vor închina Ție, înaintea semnului acestuia, și rugăciuni vor aduce, să le fii milostiv ascultător și îndurat împlinitor al tuturor cererilor celor către mântuire...”⁴.

Sărbători în jurul troițelor. În toată țara există obiceiul de a se oficia slujbe la troițe de ziua eroilor, sărbătorite la Înălțarea Domnului.

Existau petreceri care aveau loc după sfințire și se sfârșeau pe înserate, în așa-zisele *hore ale luminii*. În zilele noastre obiceiul s-a pierdut, fiind înlocuit, eventual, de alte distracții aculturale, la care participă mai ales tineretul.

Spre exemplu, în Transilvania slujba în cinstea eroilor se oficiază de la un an la altul în altă troiță. La Sibiel, județul Sibiu, există un obicei special la Înălțare: „înconjurarea crucii de Ispas” („înconjurarea Sfintei Cruci”) de către fete și băieți de toate vârstele. Fetele se îmbracă în costume tradiționale, iar băieții vin călări pe bețe împodobite cu flori și clopoței. Înconjoară troițele și icoanele de trei ori și fredonează un cântec special: „Sfântă cruce,/ Nu te duce,/ Că vin junii cu cai buni/ Și fete mari cu cununi/ Și preoți cu rugăciuni”.

Primesc în schimb bani. Urmează momentul fetelor și al flăcăilor mari, care înconjoară, la fel, de trei ori troița. Un muzicant acompaniază cântecul fetelor. Peste tot în Țara Făgărașului, sătenii aduc la troițe, de Înălțare, cununi din spice, pentru a fi binecuvântate de preot.

Mostre ale identității neamului. Ca și în cazul altor monumente sacre, locul de amplasare al troițelor *comunitare* nu este întâmplător (spre deosebire de cele funerare, care se pun la patruzeci de zile de la moartea defunctului, la mormânt, alături de stâlp sau de cruce). Ele sunt așezate la răscruci de drumuri în centrul sau marginea satului⁵.

Lângă fântâni sau izvoare se așezau, pentru protejarea apei de spirite malefice, *cruci de izvor, de fântână sau de vad*, pictate de meșteri în culori vii, cu motive astrale și chipuri de sfinți.

Troițele care apar la margine de drum sunt locuri de rugăciune, de pomenire și de odihnă. Fie ca sunt de tip altar (Șuici, Rășinari, Tilișca), iconostas (Fețeni – Vâlcea) sau îngemănare de trei cruci (Dragomirești), aceste troițe ilustrează o viziune existențială specifică, printr-o înaltă

⁴ Moliftelnicul; Rânduiala sfințirii crucii și troiței.

⁵ Ion Opreșan, *Op.cit.*, p. XV.

măiestrie artistică. De cele mai multe ori crucea (sau crucile) este adăpostită fie într-o construcție semideschisă, închisă, de tip pavilion, fie numai de un acoperiș cu învelitoare de șită care le apără de acțiunea intemperiilor, dar și delimitează un spațiu sacru.

*Troița din Rășinari*⁶, este o construcție de cărămidă cu patru stâlpi groși care susțin un acoperiș de țiglă în patru ape, cu frontoane pictate în frescă de jur-împrejur. Monumentul existent în muzeu din anul 1936 este o copie după originalul rămas în sat, datând de la mijlocul secolului XIX și care a fost ridicat de obștea satului. El este tipic pentru satele din Mărginimea Sibiului. Pictura în frescă, reprezentând medalioane cu sfinți încadrate în chenar cu motive geometrice, este un rezultat al măiestriei artistice a creatorilor populari din zonă.

Troița Rășinari din Muzeul Satului – Dumbrava Sibiului face parte din categoria troițelor cu chilie și cruce de piatră. Datează din 1798 (conform inscripției din interior). Tema centrală a picturii desfășurate pe cupola troiței este *Încornorarea Maicii Domnului*, iar baza crucii este reprezentat elementul popular laic – Craniul lui Adam.

Troița din Fețeni (sat Goranu), Vâlcea, a fost adusă în muzeu în anul 1958. Troița este formată dintr-un trunchi masiv de stejar, în care este încastrat un triplu transept, legătura dintre monumente făcându-se prin intermediul a două suite de „pui de cruce”. Pictura, realizată de meșteri țărani, prezintă scene cu caracter biblic, precum și o importantă inscripție în alfabetul de tranziție de la sfârșitul secolului al XIX-lea. Prin soluțiile constructive, precum și maniera plastică de redare a picturii, troița de la Fețeni demonstrează inventivitatea și originalitatea creatorilor populari din țara noastră.

Troița, ca simbol magico-religios și monument de artă religioasă populară specific Olteniei, era amplasată la marginea sau intersecția de drumuri, sub forma unei cruci cu numeroase panouri, care conțin pictură și text în limba română. Partea superioară a troiței se înscrie într-un semicerc de lemn, numită cruce cu „obadă”, model specific Olteniei. Pictura și textul s-au șters. Datează din prima jumătate a secolului al XIX-lea, iar alfabetul este cel de tranziție, combinând literele chirilice cu cele latine. Troița este protejată de un acoperiș în patru ape cu învelitoare din șindrilă, sprijinit pe stâlpi de lemn și a fost transferată în muzeu în 1960.

⁶ Muzeul Național al Satului „Dimitrie Gusti”.

Se recomandă restaurarea picturii și a textului pe baza unei documentații ample. Printre exemplarele aflate în Muzeul Satului sunt remarcabile și alte cruci din lemn sau piatră (de dimensiuni mai mici). Una dintre ele este crucea din lemn ridicată în fața porții la gospodăria din Oaș – un trunchi de stejar, înalt de 7 m, masiv și impunător, dăltuit cu decor în relief.

Troița din Lupșa, – aflată în Muzeul Etnografic al Transilvaniei, Cluj. În satul românesc, troițele – cu funcție sacră și protectoare – sunt plasate în punctele-cheie (răspântii, intrări în sat, cimitir) ale așezării. Exemplarul din localitatea Lupșa a fost amplasat lângă biserică și este reprezentativ, prin structură, pentru zona ortodoxă a Mocănimii (Valea Arieșului). Cele trei acoperișuri succesive, surmontate de cruce, sunt fixate pe un stâlp de lemn, prins într-o piatră de moară. O masă de pomană, din piatră, însoțește troița⁷.

Rugi și Cruci. Pentru omul satului românesc, spațiul este calitativ determinat. Potențialul spiritual al locului este indicat de prezența unui monument popular de cult. Cel mai reprezentativ monument de acest gen este *crucea*, care sintetizează, pe linia spiritualității creștine românești, funcțiile unor însemne care sacralizează simbolic locul prin raportare la Axa lumii, reprezentată concret de succedanee ale Arborelui cosmic. Variante ale crucii sunt: rugile, crucea de veghe sau de pază (de foc, de sabie, de grindină), crucea de jurământ, crucea de apă (de izvor, de fântână).

Rugile se întâlnesc în Ardeal și pot avea funcția de invocare a protecției divine, așa cum este ruga de la Cămpanii de Sus – Bihor–1907- a cărei inscripție săpată cu alfabet latin spune: „Păzește Doamne satul acesta de boale, de potop, de foc, de sabie și de venirea asupra-i alte neamuri și de rasboiu cel dintre noi...”.

Ornamentica troițelor are un limbaj decriptabil la diferite nivele prin cunoașterea artei populare legată de o viziune existențială originală.

Ornamente sculptate sau incizate: Majoritatea troițelor prezintă monograma răstignirii, însemnele Mântuitorului, motive solare (rozete cu 6–8 raze amplasate de regulă în centrul crucii), motive geometrice, motive vegetale (stilizate sau de influență barocă), motivul pomului vieții, crucea Sfântului Andrei, motive antropomorfe, motive de inspirație creștină (diverse tipuri de cruci, uneltele de tortură ale lui Hristos, chipuri de sfinți).

Pictura se execută atât pe zid (frescă) – troița din Rășinari de la Muzeul Național al Satului „Dimitrie Guisti” și troița Rășinari din Muzeul

⁷ <http://www.muzeul-etnografic.ro/it/obiective-muzeale>. Accesat la data de 12.04.2015.

Civilizației Populare „ASTRA” din Sibiu, pe metal – troița din Năsăud, sau pe lemn – la crucile și troițele oltenești (Troița din Fețeni, Vâlcea). Culorile se fabricau după rețete speciale specifice fiecărui centru.

În special crucile de pomenire și cele de mormânt prezintă inscripții: însemnele Mântuitorului, inscripții de pomenire ale celor vii sau morți, săpate în piatră sau incizate cu horjul în lemn. Pe troițele pictate se pot vedea nume de sfinți și mai rar numele artistului (Rășinari).

În secolul al XIX-lea se folosea în special alfabetul chirilic cu text în limba română, mai puțin în slavonă. La sfârșitul secolului al XIX-lea – începutul secolului XX începe să se folosească alfabetul latin.

În piatră sau în lemn de stejar sau brad, crucile și troițele sunt opera meșterilor cruceri care, pe lângă știința prelucrării lemnului și a pietrei, a ornamentării lor, trebuiau să facă dovada unei înalte ținute morale. Aceste monumente devin purtătoarele unei încărcături spirituale care consacră *locul* în cadrul unei istorii milenare. Astfel de *locuri* există astăzi în Muzeele în Aer Liber din România.